

Γεώργος Παμπούκης
Οι Έλληνες και τὸ περιβάλλον

Πρώτη ἔκδοση, Ἀθήνα 2011

Παραγωγή:
Τυπογραφικὸ ἔργαστήρι «Δόμος»

Ὁμιλία ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸ πλαίσιο τοῦ προγράμματος
MEGARON PLUS
μὲ τὴ συνεργασία καὶ χορηγὸ τὸ
Κοινοφελὲς Ἰδρυμα Κοινωνικοῦ καὶ Πολιτιστικοῦ Ἔργου
(ΚΙΚΙΠΕ)

Γεώργος Παμπούκης

Οἱ Ἕλληνες καὶ
τὸ περιβάλλον

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Καὶ τὸν χρόνον δὲν ἔχομε καὶ δὲν ἔχει πολὺ νόημα, νομίζω, νὰ ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ μὲ τὸ περιβάλλον στὴν πλανητικὴ του διάσταση. Τὸ θέμα εἶναι τεράστιο, ἐξαιρετικὰ πολύπλοκο καὶ συζητημένο στὸ ἔπακρο. Ἄν θέλαμε νὰ τὸ συνοψίσουμε σὲ λίγα λόγια θὰ λέγαμε ὅτι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ πλῆθος ἐνδείξεων καὶ μετρήσεων, ὁ πεπερασμένος πλανήτης μας δὲν ἐπαρκεῖ πλέον γιὰ νὰ καλύψει τίς ἀνάγκες τῶν κατοίκων του. Οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας εἶναι δύο: ὁ πρῶτος εἶναι ἡ αὔξηση τοῦ παγκόσμιου πληθυσμοῦ ποὺ πλησιάζει σήμερα τὰ ἑπτὰ δισεκατομμύρια (περίπου 6,8 δις γιὰ τὴν ἀκρίβεια). Ὁ δεύτερος καὶ κυριότερος εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἓνα ὄλο καὶ πιὸ σημαντικὸ τμῆμα αὐτοῦ τοῦ πληθυσμοῦ ἐντάσσεται στὴν ὑπερκαταναλωτικὴ κουλτούρα τοῦ δυτικοῦ πρότυπου. Ἡ παγκόσμια ἐτήσια ἀνάλωση φυσικῶν πόρων, δηλαδὴ τὸ σύνολο τῶν πρώτων ὑλῶν τίς ὁποῖες κάθε χρόνο ἀποσποῦμε ἀπὸ τὴ Γῆ μας καὶ διοχετεύουμε στὴν κατανάλωση—π.χ. πετρέλαιο, φυσικὸ ἀέριο, ἄνθρακας, διάφορα μέταλλα, πρωτογενῆ προϊόντα γεωργικῆς παραγωγῆς κτλ.—ἔχει αὐξηθεῖ περίπου κατὰ 50% μέσα στὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια, μὲ ἀνάλογη βέβαια αὔξηση τῶν ἀπορριμμάτων ἀλλὰ καὶ τοῦ καταστροφικοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακα ποὺ ἀποθηκεύεται στὴν ἀτμόσφαιρα. Τὴν ἴδια στιγμὴ, πέντε δισεκατομμύρια ἄνθρωποι τῶν οἰκονομικῶν ὑποανάπτυκτων χωρῶν ἀναλώνουν κάθε χρόνο κατὰ κεφαλὴν, ἀκόμη σήμερα, τὸ 1/10 τῶν φυσικῶν πόρων ποὺ

καταναλώνει κατὰ κεφαλὴν ὁ μέσος εὐρωπαϊὸς καὶ τὸ 1/20 τῶν ὄσων καταναλώνει ὁ μέσος ἀμερικανός! Τὸ μέγα ἐρώτημα εἶναι ὅτι ὅταν καὶ αὐτοί, ὅπως ἄρχισαν ἤδη νὰ τὸ κάνουν καὶ ὅπως, βέβαια, ἔχουν κάθε δικαίωμα νὰ τὸ κάνουν, προσχωρήσουν στὴν κουλτούρα τῆς ὑπερκατανάλωσης, τί ἄραγε θὰ συμβεῖ στὸν πλανήτη;

Ἄλλὰ ἄς ἀφήσουμε τὸ παγκόσμιο πρόβλημα στοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς καὶ ἄς προσγειωθοῦμε στὴ δική μας μικροκλίμακα: ποιὲς εἶναι οἱ μέχρι σήμερα συνολικὲς ἐπιπτώσεις τῆς ὑπαρξῆς τῶν ἀνθρώπων ποὺ κατοικοῦν αὐτὴ τὴ χώρα —ποὺ εἴμαστε ἐμεῖς ὅλοι— ἐπάνω σὲ αὐτὸ ποὺ μονολεκτικὰ ὀνομάζουμε περιβάλλον καὶ ποὺ εἶναι τόσο τὸ καθαυτὸ φυσικὸ περιβάλλον (βουνά, δάση, θάλασσες κτλ.) ὅσο καὶ τὸ δομημένο περιβάλλον: δηλαδὴ τὸ ἀστικὸ περιβάλλον τῶν πόλεων, τῶν χωριῶν καὶ τῶν κάθε εἴδους οἰκισμῶν, τὸ δομημένο περιβάλλον τῆς ὑπαίθρου, ἀλλὰ καὶ οἱ δρόμοι, τὰ λιμάνια, τὰ βιομηχανικὰ κτίρια, τὰ συστήματα περισυλλογῆς καὶ ἐπεξεργασίας τῶν λυμάτων ἢ τῶν ἀπορριμμάτων καὶ ὅλες οἱ ἄλλες δομικὲς ἐπεμβάσεις τοῦ ἀνθρώπου στὴ φύση. Μία πιὸ συστηματικὴ προσέγγιση τοῦ θέματος θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε σὲ μία διάσπαση τῆς ἔρευνάς μας σὲ τρεῖς τομεῖς:

(α) στὸ τί ἀκριβῶς συμβαίνει σήμερα στὸν τόπο μας, δηλαδὴ σὲ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε «ἀποτύπωση τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης».

(β) στὸ ποιοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι θεωρητικὰ τὸ «δέον γενέσθαι» στὸν τόπο μας ὥστε νὰ βελτιωθεῖ, ὅσο εἶναι ἀκόμη δυνατόν, ἡ ὑπάρχουσα κατάσταση. Αὐτὸ εἶναι μᾶλλον εὐκόλο νὰ τὸ προσδιορίσουμε, γιατί σημαντικὸ μέρος του μποροῦμε νὰ τὸ πάροουμε ἔτοιμο ἀπὸ ἄλλους λαοὺς

που προηγήθηκαν σε αυτόν τον τομέα, χωρίς να χρειάζεται
εμείς να εφεύρουμε και πάλι την πυρίτιδα

(γ) ο τρίτος και τελευταίος τομέας έρευνας θα ήταν ο
παρακάτω: για ποιόν, άραγε, λόγο αυτό το γνωστό ή
ακόμη και προφανές «δέον γενέσθαι», ή δέν πρόκειται να
γίνει ποτέ στον τόπο μας ή, έστω, για να μὴν εἴμαστε
ἀπόλυτοι, εἶναι, τίς περισσότερες φορές, ἐξαιρετικά δύ-
σκολο να γίνει. Ο προσδιορισμός τῶν βαθύτερων αἰτίων
για τὰ ὅποια συμβαίνει αυτό τὸ τελευταῖο εἶναι καὶ τὸ δυ-
σκολότερο κομμάτι τῆς έρευνας.

Σήμερα, θα ἐπικεντρωθοῦμε κυρίως στὸ πρῶτο σκέ-
λος, αὐτὸ δηλαδή τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης στὸ δο-
μημένο περιβάλλον καὶ τῶν αἰτίων της, με πολὺ σύντομες
μόνο ἀναφορές στὰ ἄλλα δύο.

Τὸ ὑπάρχον θεσμικὸ πλαίσιο

Εἶναι, θα ἔλεγα, στοιχειῶδες καὶ θα τὸ ἀναφέρω πολὺ συ-
νοπτικά. Ἀπὸ τὸ 1835 ἕως καὶ τὸ 1923 (δηλαδή για 88
χρόνια) ἦταν σὲ ἰσχὺ τὸ Βασιλικὸ Διάταγμα τοῦ 1835
«Περὶ ὑγιεινῆς οἰκοδομῆς πόλεων καὶ κωμῶν».

Ἀπὸ τὸ 1923 ἕως καὶ τὸ 1983 (για ἄλλα 60 χρόνια)
ἦταν σὲ ἰσχὺ τὸ Νομοθετικὸ Διάταγμα τοῦ 1923 «Περὶ
σχεδίων πόλεων, κωμῶν καὶ συνοικισμῶν τοῦ Κράτους
καὶ οἰκοδομῆς αὐτῶν». Ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1920 ἤδη,
καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τότε τῶν προσφυγικῶν στεγα-
στικῶν προβλημάτων, ὁ Ἕλληνας συνέδεσε ἀπόλυτα τὴν
ιδιοκτησία τῆς γῆς με τὸ δικαίωμα στὴν οἰκοδόμηση,
πράγμα πὸ ἀποδείχθηκε μοιραῖο για τὸ μέλλον τῆς
ἐλληνικῆς ὑπαίθρου. Ὄταν, ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1960 καὶ

πέρα, οί ασφυκτικές πιέσεις για επέκταση τής αστικοποίησης κατέστησαν έντελώς ανεπαρκείς τις διατάξεις του διατάγματος, ήταν πιά πολύ άργά και κανείς πολιτικός δέν τόλμησε νά άποσυνδέσει τό δικαίωμα του Έλληνα νά κτίζει όπουδήποτε στην ύπαιθρο, άρκει νά διέθετε 4 στρέμματα. Δικαίωμα τό όποιο δέν έχει κανείς άλλος πολίτης εύνομούμενης δυτικῆς χώρας...

Έλάχιστοι προσπάθησαν νά άντισταθοῦν. Ό Στέφανος Μάνος έκανε, στα τέλη τής δεκαετίας του 1970, μιá τολμηρή παρέμβαση: για τήν Άττική και μόνο θέσπισε ως έλάχιστη άρτιότητα για τήν έκτός σχεδίου δόμηση τά 20 στρέμματα και προσπάθησε νά κάνει και άλλες επεμβάσεις στις έκτός σχεδίου περιοχές. Τό άποτέλεσμα ήταν νά μήν εκλεγεί βουλευτής στις επόμενες εκλογές... Με τόν νόμο 1337 του 1983 ό Άντώνης Τρίτσης με τις Ζώνες Οικιστικού Έλέγχου (τις ΖΟΕ) ξεκίνησε και αυτός με άγαθές προθέσεις κάποιας τακτοποίησης τής χαώδους καταστάσεως. Και οί δύο αυτές προσπάθειες περιέπεσαν σύντομα στα χέρια τής μικροπολιτικῆς τών τοπικῶν βουλευτῶν, και, με τό άπίστευτο πλήθος τών «πονηρῶν» τροποποιητικῶν διατάξεων και πολεοδομικῶν παρεκκλίσεων που έφευρέθηκαν, στην ουσία άχρηστεύθηκαν. Τό παιχνίδι είχε πλέον χαθεί.

Στό σημερινό Σύνταγμα τής Ελλάδας του 1975 (όπως αυτό αναθεωρήθηκε τό 1986) προβλέπεται, με τό άρθρο 24, ή προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και ή χωροταξική αναδιάρθρωση και πολεοδόμηση όλων τών οικιστικῶν περιοχῶν, ως εύθύνη και ρυθμιστική άρμοδιότητα του κράτους. Άπό τή διάταξη αυτή προκύπτει άμεσα ή ύποχρέωση τής Πολιτείας για

τὴν ἐκπόνηση ἐνὸς ἐθνικῆς κλίμακας χωροταξικοῦ σχεδιασμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκαίων συνοδευτικῶν παραρτημάτων τοῦ ποῦ εἶναι τὸ ἐθνικὸ κτηματολόγιο καὶ τὸ ἐθνικὸ δασολόγιο. Ὅλα ἐτοῦτα ποτὲ δὲν πλησίασαν κἄν τὴν ὀλοκλήρωσή τους. Οἱ γενικὲς καὶ ἀόριστες διατάξεις ποῦ ὑπάρχουν στὸ Σύνταγμα ἀποδείχθησαν ἐντελῶς ἀνεπαρεκτεῖς στὴν ἐφαρμογή τους, ἐνῶ ἐπικράτησαν καθοριστικὰ οἱ παρεκκλίσεις, οἱ τροποποιήσεις, οἱ ἐξαιρέσεις, τὰ παραθυράκια καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ. Εἰδικὰ γιὰ τὴν ὑλοποίηση τοῦ κτηματολογίου, θυμίζω ὅτι ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν εἰσέφευσαν στὴ χώρα σοβαρὰ κοινοτικὰ κονδύλια. Ὅμως, σήμερα ἔχει ὑλοποιηθεῖ ἡ κτηματογράφηση μόνο τοῦ 11% περίπου τῆς ἐπιφάνειας τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας, καὶ ἡ Ἑλλάδα ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἡ μόνη χώρα τῆς ΕΟΚ ποῦ οὐσιαστικὰ δὲν ἔχει ἀκόμη κτηματολόγιο. Προσθέστε τώρα τὴν ἀνυπαρξία καταγραφῆς καὶ τήρησης μητρώου σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς ἀγροτικὲς γαῖες, τοὺς βιότοπους καὶ τὰ οἰκοσυστήματα, πράγμα ποῦ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καθιστᾷ προβληματικὸ τὸν καθορισμὸ «χρήσεων γῆς», γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ μιλήσουμε. Προσθέστε ἀκόμη τὴν πολιτικὴ τῶν παραχωρήσεων δημοσίων γαιῶν σὲ καλλιεργητὲς κατὰ πλήρη κυριότητα καὶ ὄχι κατὰ χρῆση, ποῦ ἀποδείχθηκε καταστροφικὴ, γιὰτὶ ὄχι μόνο μειώθηκε δραματικὰ ἡ δημόσια γεωργικὴ γῆ ἀλλὰ καὶ ἡ χρῆση τῆς ἀλλοιώθηκε συστηματικὰ, μιὰ καὶ σὲ σοβαρὸ ποσοστὸ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι γεωργικὴ καὶ παραδόθηκε στὴ δόμηση.

Δὲν γνωρίζω ἐὰν θὰ γίνῃ ποτὲ μιὰ σὲ βάθος ἔρευνα γιὰ νὰ ἐντοπισθοῦν τουλάχιστον ποῦ πῆγαν τὰ χαμένα κονδύλια τῆς ΕΟΚ ποῦ εἰσέφευσαν στὸν τόπο μας καὶ ἐξαφανί-

στηκαν μυστηριωδῶς. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ὑπόθεση, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες, θὰ χαθεῖ μέσα στὸ γενικότερο κλίμα τῆς ἀπόλυτης, τῆς ἀπίστευτης ἀτιμωρησίας πού ἐπικρατεῖ στὴ χώρα μας...

Ἕνα σοβαρό, ἀλλὰ ἀναπάντητο καὶ αὐτὸ ἐρώτημα, σχετικὸ μὲ ὅλα τὰ παραπάνω ἐλλείμματα τῶν βασικῶν ἐργαλείων μιᾶς στοιχειώδους, ἔστω, περιβαλλοντικῆς πολιτικῆς τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας εἶναι τὸ παρακάτω: πόσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐλλείμματα ὀφείλονται σὲ ἀπλὴ ἀβελτηρία ἢ ἀδιαφορία ἢ ἀνοργανωσιὰ τῆς Δημόσιας Διοικήσεως καὶ πόσα σὲ ἠθελημένο σχεδιασμό. Σχεδιασμὸ ἰδίως στελεχῶν τῆς Διοικήσεως, τέτοιο πού νὰ ἐπιτρέπει νὰ γίνονται ἐκ τῶν ὑστέρων δυνατὲς οἱ παρανομίες. Πῶς γίνεται αὐτό; Ἄρκετοὶ ἔμπειροὶ ἰδιῶτες —μηχανικοί, ἀρχιτέκτονες, εἰδικευμένοι δικηγόροι καὶ ἄλλοι— που συναλλάσσονται μὲ τὸν κρατικὸ διοικητικὸ μηχανισμό γιὰ πολεοδομικὰ θέματα, ἀντιλαμβάνονται κάμποσες φορές ὅτι οἱ πολεοδομικοὶ νόμοι πού διατυπώνονται ἀπὸ τὶς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες (καὶ αὐτὸ κατὰ κανόνα γίνεται μὲ παντελὴ ἄγνοια τῶν λεπτομερειακῶν κειμένων τῶν νόμων ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο ὑπουργό) ἐμπεριέχουν συχνὰ ἠθελημένες καὶ προσχεδιασμένες «ἀσάφειες», τοποθετημένες στὰ κείμενα ἀπὸ ἔμπειρους γραφειοκράτες μὲ πολλὴ γνώση καὶ πολλὴ «φινέτσα». Συμβαίνει ὅμως ὅτι χάρις σὲ αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἀσάφειες μποροῦν καὶ στήνονται οἱ μεταγενέστερες κερδοφόρες συναλλαγές...

Τὸ «ἀνυπεράσπιστο» τοῦ περιβάλλοντος

Ἀποτέλεσμα ὄλων τῶν παραπάνω εἶναι ὅτι τόσο τὸ φυσικὸ ὅσο καὶ τὸ δομημένο περιβάλλον στὴ χώρα μας δὲν ἔχουν οὐσιαστικὰ κανένα, εἴτε θεσμικὸ εἴτε ἐξωγενή, ὑπερασπιστὴ καὶ παλεύουν μόνον τοὺς γιὰ νὰ ἐπιζήσουν. Τί θέλω νὰ πῶ;

- Οἱ ἰδιῶτες πρῶτα, ἔχουν προφανῶς ἰσχυρὰ βραχυπρόθεσμα συμφέροντα νὰ καταπατήσουν βάναυσα τὸ δομημένο περιβάλλον μὲ τὴν ὅσο γίνεται μεγαλύτερη, ἀνεξέλεγκτη καὶ κάθε μορφῆς παράνομη δόμηση.
- Βλέπετε, τὸ γεγονός ὅτι τὸ μακροπρόθεσμο συμφέρον τῶν ἰδιωτῶν, κάποια στιγμή στὸ ἀπώτερο μέλλον θὰ θιγεῖ βαρύτερα ἀπὸ τὴ βάναυση ὑποβάθμιση τοῦ περιβάλλοντος στὸ ὁποῖο ζοῦνε, δὲν γίνεται ἄμεσα ἀντιληπτό. Ἡ κατανόησή του θὰ ἀπαιτοῦσε τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς ὑψηλότερου ἐπιπέδου γενικῆς παιδείας καὶ περιβαλλοντικῶν εὐαισθησιῶν τοῦ λαοῦ μας καὶ μιᾶς προπαίδειας στὴ φιλοσοφία τοῦ μακροπρόθεσμου προγραμματισμοῦ.
- Μίλησα γιὰ μακροπρόθεσμο συμφέρον τῶν ἰδιωτῶν καὶ θέλω νὰ ἐπιμείνω σὲ αὐτό. Ξεχάστε γιὰ μιὰ στιγμή κάθε ἰδεολογική, οἰκολογική, ρομαντικὴ ἢ αἰσθητικὴ παράμετρο τοῦ θέματος «περιβάλλον» καὶ δεῖτε το ἀποκλειστικὰ ἀπὸ μιὰ ψυχρὴ ὀπτικὴ γωνία οἰκονομικῶν συμφερόντων καὶ μόνο. Ἡ ταχύτατη καὶ βάναυση ὑποβάθμισή του πὺ πραγματοποιεῖται σήμερα στὸν τόπο μας ἀποτελεῖ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἓνα τεράστιο οἰκονομικὸ ἔγκλημα

σὲ βάρος τῶν συμφερόντων τοῦ ἴδιου αὐτοῦ τοῦ λαοῦ μας ποὺ συμμετέχει ἐνεργὰ στὴν ὑποβάθμιση. Ἄπὸ παράδειγμα: τὰ μοναδικὰ νησιά μας τὰ ὁποῖα ἂν δὲν κατέστρεφαν τὸ δομημένο ἀλλὰ καὶ τὸ «οἰκονομικὸ» περιβάλλον τους μὲ τὴν ἀναρχὴ ὑπερδόμησιν, τὴν ἔλλειψιν ὑποδομῶν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρπαικτικότητά στὴν παροχὴ τῶν ὑπηρεσιῶν, θὰ μπορούσαν νὰ ἀπευθυνθοῦν σὲ ἓνα ἐντελῶς ἄλλο ἐπίπεδο τουρισμοῦ ἀπὸ τὸν σημερινὸ «τουρισμὸ τοῦ σακιδίου». Σὲ ἓνα τουρισμὸ ποὺ θὰ προσπόριζε στοὺς νησιῶτες πολλαπλὰ ἔσοδα, τὰ ὁποῖα οὔτε νὰ διανοηθοῦν μποροῦν σήμερα οἱ τυφλωμένοι ἀπὸ τὸ «ἐδῶ καὶ τώρα» συμπατριῶτες μας!

- Ἔνα ἄλλο στοιχεῖο ποὺ εὐνοεῖ τὴν ἀσέλγεια στὸ περιβάλλον εἶναι ὅτι ἡ ζημιὰ ποὺ κάνει ὁ καθένας μόνος του εἶναι σχετικὰ μικρὴ καὶ ἀνώδυνη («ἔ, καὶ τί θὰ γίνῃ ἂν κλείσω τὴ βεράντα μου καὶ τὴν κάνω δωμάτιο. Κανεῖς δὲν θὰ πάθει τίποτε...»). Κανεῖς ὅμως δὲν σκέπτεται καὶ κανεῖς δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ ὅτι ἀθροιστικά, ἡ μικρὴ ἀρχικὰ ζημιὰ, ἐπαναλαμβανόμενὴ χιλιάδες φορές καὶ λόγω καὶ τῆς γενικότερης νοοτροπίας ποὺ δημιουργεῖ, γίνεταί πολὺ μεγάλη.
- Καὶ μιὰ ἀκόμη ἰδιαιτερότητα τῶν περιβαλλοντικῶν κακοποιήσεων εἶναι ὅτι, σὲ ἀντίθεση πρὸς ἄλλες παρανομίες, ἀφήνουν μόνιμα καὶ ἀνεξίτηλα «εἰς τὸ διηνεκές» τὰ ἴχνη τῆς καταστροφῆς στὸν ἑλληνικὸ χῶρο...
- Κοντολογίς, οἱ πολῖτες, τὸ κράτος, οἱ ἀρμόδιες ὑπηρεσίες, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ δημοτικοὶ ἄρχοντες ἔχουν

κάθε συμφέρον νὰ κλείουν τὰ μάτια: ἡ καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος τοὺς ἀφήνει παγερά ἀδιάφορους διότι, ὅπως εἶπαμε, τὰ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐμφανίζονται μὲ μιὰ σοβαρὴ χρονικὴ ὑστέρηση. Ἀντίθετα, οἱ ὅποιες προστατευτικὲς τοῦ περιβάλλοντος καὶ περιοριστικὲς τῆς αὐθαιρεσίας παρεμβάσεις ἔχουν σοβαρὸ καὶ ἄμεσο πολιτικὸ κόστος γιὰ ὅσους τὶς τολμοῦν. Στὴν οὐσία λοιπὸν μὲ τὴν πρακτικὴ τῆς καθολικῆς «ὄμερτὰ» τῶν πάντων, οἱ ἀρχὲς παρέχουν μιὰ ἄτυπη «θεσμικὴ» συμπαράσταση στὴν καταστροφικὴ διαδικασία.

- Θὰ ποῦμε ξεκάθαρα μερικὰ πασίγνωστα πράγματα ποὺ γνωρίζουμε ὅλοι: σημαντικὸς ἀριθμὸς ὑπάλληλων τῶν κρατικῶν καὶ τῶν συναφῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ εἶναι ἐνταγμένες στὴν προστασία τῆς νομιμότητας στὴ δόμηση (πολεοδομίες, ἀστυνομία, τοπικὲς ὑπηρεσίες τῆς ΔΕΗ, ὀρισμένοι δημοτικοὶ ὑπάλληλοι κτλ.) προσπορίζονται ἐδῶ καὶ χρόνια καὶ διανέμουν μεταξύ τους πολὺ μεγάλα χρηματικὰ ποσά, μὲ ἄνιση βέβαια κατανομή, μεταξύ τῶν ὁποίων προεξάρχουσα θέση ἔχουν οἱ ὑπάλληλοι μὲ θέσεις κλειδιὰ τῶν ὑπηρεσιῶν πολεοδομίας.

Συμπέρασμα: κανένας ἀπολύτως ἀπὸ ὅσους μετέχουν στὸ κύκλωμα τῶν ἐπεμβάσεων στὸ περιβάλλον, οὔτε ιδιώτης, οὔτε κράτος, οὔτε κοινότητα, οὔτε θεσμικὸς λειτουργός, δὲν ἔχει ἄμεσο προσωπικὸ συμφέρον γιὰ νὰ τὸ προστατεύσει. Ἀντίθετα, ὅλοι ἔχουν κάθε, βραχυπρόθεσμο ἔστω, συμφέρον νὰ τὸ κακοποιήσουν, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ περιβάλλον νὰ παραμένει εὐάλωτο καὶ ἀπροστάτευτο.

*Ἡ καταστροφή τῶν ἐλληνικῶν πόλεων: ἓνα πολὺ σύντομο
ἱστορικό*

«Χρόνος μηδὲν» γιὰ τὸ ἱστορικό τῶν ἐπεμβάσεων τῶν Νεοελλήνων στὸν δομημένο χώρο τους, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἡ δεκαετία τοῦ 1950. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἡ χώρα ἔβγαινε κατεστραμμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὸν ἐμφύλιο, μὲ πείνα, φτώχεια, ἀφανισμό τῶν ὑποδομῶν καὶ ὅλες τὶς ἄλλες ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις τῆς ξένης κατοχῆς καὶ τῶν ἐμφύλιων συγκρούσεων. Προεῖχε λοιπὸν ἐπιτακτικὰ ἡ ἀνάγκη γιὰ ἐπιβίωση. Ἀπὸ καθαρὰ τεχνικὴ ἀποψη, ἓνας μακροπρόθεσμος πολεοδομικὸς σχεδιασμὸς θὰ ἦταν τότε ἀπείρως εὐκολότερος ἀπὸ ὅ,τι εἶναι σήμερα. Πολιτικὰ ὅμως, ἰδιαίτερα γιὰ ἓνα λαὸ μὴ πειθαρχημένο καὶ μὴ ἐκπαιδευμένο σὲ πρακτικὲς μακροπρόθεσμων σχεδιασμῶν, τὸ ἐγγεῖρημα, ξέρουμε σήμερα, ὅτι θὰ ἦταν ἐντελῶς οὐτοπικό. Ὁ μεγάλος πολεοδόμος Κωνσταντῖνος Δοξιάδης εἶχε συλλάβει ἄριστα τὴν κατάσταση. Ὑφυπουργὸς Ἀνοικοδόμησης τῆς χώρας στὰ κρίσιμα χρόνια, ἀπὸ τὸ 1945 ὡς τὸ 1950, γνώριζε σὲ βάθος τί συνέβαινε, ἀλλὰ καὶ τί ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ συμβεῖ — τὸ ὁποῖο, ἄλλωστε, δυστυχῶς συνέβη. Ἔκανε, λοιπὸν, στὴν τότε πολιτικὴ ἡγεσία τὴν παρακάτω πρόταση: «Ἡ λαϊκὴ πίεση γιὰ ἀνοικοδόμηση», ἔλεγε, «ποῦ ἄρχισε ἤδη νὰ ἀσκειῖται εἶναι τεράστια καὶ ἂν θέλετε δικαιολογημένη, γιὰτὶ οἱ ταλαιπωρημένοι ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὸν ἐμφύλιο ἄνθρωποι πρέπει κάπως νὰ μποῦν γρήγορα σὲ σπίτια. Τόσο μεγάλη θὰ γίνῃ σύντομα ἡ πίεση, ὥστε μὲ βεβαιότητα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν διαθέτουμε τοὺς ἀναγκαίους μηχανισμοὺς καὶ δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ τὴ διαχειριστοῦμε σωστά.

Αυτό σημαίνει ότι η Ἀθήνα, πού σήμερα ἔχει ἓνα ἀξιόλογο ἱστορικό κέντρο καί πού λόγω καί τῶν ἐκπληκτικῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων της, ἀλλά καί τοῦ ἐκπληκτικοῦ, ἐπίσης, φυσικοῦ της περιβάλλοντος (μοναδικός γιά πρωτεύουσα συνδυασμός ἀπό βουνά, θάλασσα, κοντινά νησιά κ.λπ.), καί πού θά μπορούσε ταχύτατα νά γίνει μιὰ ἀπό τίς λαμπρότερες εὐρωπαϊκῆς πρωτεύουσες, κινδυνεύει νά ἀνοικοδομηθεῖ ἀναρχα καί νά καταστραφεῖ. Ἡ μόνη ρεαλιστική λύση γιά νά σωθεῖ ἡ πόλη εἶναι ἡ παρακάτω: νά διατηρηθεῖ ἄμεσα νομοθετικά ἀνέπαφο ὅλο τὸ ἱστορικό κέντρο, νά ἐκπονηθεῖ ταχύτατα ἓνα, χονδρικό ἔστω, γενικό χωροταξικό σχέδιο γιά τὸ λεκανοπέδιο, καί νά διοχετευθεῖ ὁ ὄγκος τῆς ἀνοικοδόμησης σὲ περιφερειακῆς γειτονιές, ἀλλὰ κυρίως σὲ μικρῆς “δορυφόρους πόλεις” πού θά δημιουργήσουμε στὴν περιφέρεια τῆς κύριας πόλης. Αὐτὰ ὅλα, μὲ πλήρη γνώση μας ὅτι οἱ νέες δορυφόροι πόλεις θά κατασκευαστοῦν κατὰ ἄθλιο τρόπο, διότι οὔτε αὐτὲς μπορούμε νά τίς διαχειριστοῦμε. Ὅμως, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ Ἀθήνα θά σωθεῖ καί οἱ δορυφόροι πόλεις, μετὰ ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς γενιές, θά γκρεμιστοῦν καί θά ξαναχτιστοῦν σωστά»!

Φυσικά, κανεὶς δὲν ἄκουσε τὸν μεγάλο ὀραματιστὴ μὲ τίς τόσο ρεαλιστικῆς ὅμως ιδέες, τίς ὁποῖες, σημειῶστε, ἐφάρμοσαν μετὰ τὸν πόλεμο — μὲ ἄλλες βέβαια παραμέτρους — τὸ Μιλάνο, ἡ Ρώμη, τὸ Παρίσι καί κάμποσες ἄλλες πρωτεύουσες. Ὁ ὀραματιστὴς ἀποπέμφθηκε καί οἱ προτάσεις του, πού θά μπορούσαν νά σώσουν τὴν πόλη, μπῆκαν στὸ «χρονοντούλαπο» κάποιου ὑπουργείου. Ἀποτέλεσμα: ἡ Ἀθήνα ἔχασε τὴ μοναδικὴ εὐκαιρία νά γίνει μιὰ πανέμορφη εὐρωπαϊκὴ πόλη καί ἔγινε αὐτὴ πού εἶναι.

Ἐναπόφρευκτα ἀκολούθησαν τῇ μοίρα τῆς πρωτεύουσας καὶ οἱ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις: Θεσσαλονίκη, Καστοριά, Βόλος, Πάτρα, Ἡράκλειο, καὶ οἱ δεκάδες ἄλλες ποὺ θὰ μποροῦσαν καὶ αὐτὲς νὰ γίνουν πανέμορφες...

Μετὰ τίς πόλεις ἢ καταστροφή τοῦ οἰκοπέδου

Θὰ ἀναφερθῶ, μὲ πολὺ συντομία, στὴ θεϊκὴ ὁμορφιὰ τῆς χώρας ποῦ, ἀπὸ λάθος τοῦ ἴσως, μᾶς ἐμπιστεύτηκε ὁ καλὸς Θεός... Ἀκόμη καὶ μὲ μιὰ ἐντελῶς ψυχρὴ καὶ καθόλου ἐθνοκεντρικὴ θεώρηση, οἱ διάφοροι συνδυασμοὶ τῆς φύσης ἀνάμεσα στὰ θαλάσσια καὶ τὰ ὄρεινὰ τοπία, ἢ συνύπαρξη τοῦ ἥπιου κλίματος, τῶν χρωμάτων τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας, τῆς ποιότητος καὶ τῆς διαφάνειας τῆς ἀτμόσφαιρας, τῶν μοναδικῶν στὸν κόσμον νησιωτικῶν συμπλεγμάτων, καὶ ὅλα αὐτὰ μαζὶ μὲ τὰ ἀνείπωτης μαγείας κατάλοιπα τῶν παλαιῶν πολιτισμῶν ποὺ πέρασαν ἀπὸ αὐτὸν τὸν τόπον, εἶναι πράγματα συγκλονιστικά. Ἐπὶ πλέον βρίσκονται δύο μόνο βήματα ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῆς Εὐρώπης καὶ σὲ κάθε περίπτωση συνθέτουν μιὰ μοναδικότητα τὴν ὁποία κανονικά, ἀκόμη καὶ ἐάν, ἐπαναλαμβάνω, ἀτενίζαμε ὅλα ἐτοῦτα μὲ ψυχρὴ ὠφελιμιστικὴ καὶ μόνον ματιὰ, θὰ ἔπρεπε νὰ διαφυλάξουμε μὲ ὁποιοδήποτε κόστος. Τί, ὅμως, κάναμε ἐμεῖς μὲ αὐτὸ τὸ «οἰκόπεδο»;

Θὰ ξεκινήσω μὲ τὴν πρώτη καὶ μέγιστη μάστιγα τοῦ εὐρύτερου ἑλληνικοῦ χώρου καὶ τὴν κύρια ἴσως αἰτία καταστροφῆς τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔλλειψη κανονιστικῶν διατάξεων γιὰ τίς «χρήσεις γῆς», ποὺ ἀναφέραμε στὰ προηγούμενα, καὶ ἡ περιβόητη, ἐκτὸς σχεδίου, δόμηση στὰ τέσσερα στρέμματα. Μένω μάλιστα

συχνά κατάπληκτος με τὸ γεγονός ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἔχει ἀκόμη γίνει ὅσο θὰ ἔπρεπε κατανοητὸ ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειονότητα τῶν συμπατριωτῶν μας.

Ἄν πετάξετε με ἓνα ἀεροπλάνο πάνω ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, τὴ Γερμανία ἢ τὴ Γαλλία, θὰ δεῖτε ἀπέραντες ἐκτάσεις παρθένας γῆς, ἐνῶ, ἀνὰ σχετικὰ μεγάλα διαστήματα, θὰ δεῖτε μικροὺς ἢ μεγαλύτερους ὀργανωμένους οἰκισμούς, περίκλειστους ὅμως μέσα στὰ ὄριά τους. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει καὶ γύρω ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα ἢ καὶ τὶς πρωτεύουσες, πράγμα ποὺ φαίνεται ξεκάθαρα τὴ στιγμή τῆς προσγείωσης ἢ τῆς ἀπογείωσης ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο ἢ μιᾶς διαδρομῆς με τὸ τρένο: θὰ δεῖτε ὅτι κάπου τελειώνει με σαφήνεια ὁ πολεοδομικὸς ἰστός τῆς πόλης καὶ κάπου ἀρχίζει ἡ ὑπαιθρος.

Ἄν, ἀντίστοιχα, πετάξετε πάνω ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα τῆς χώρας μας, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ πάνω, ἅς ποῦμε, ἀπὸ τὴ Μύκονο, θὰ ἔχετε μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ εἰκόνα: ὁ ἰστός δόμησης γύρω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα συνεχίζεται ἀπεριόριστα, ἐνῶ στὴ Μύκονο πλῆθος σπιτιῶν εἶναι ἐγκατεσπαρμένα μέχρι τὰ κορφοβούνια. Ὅλα αὐτὰ χτίζονται με βάση μιὰ «ἔλλειψη» καὶ μιὰ «διάταξη»: (α) τὴν ἔλλειψη προκαθορισμένων «χρήσεων γῆς»: αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γῆ δὲν εἶναι χαρακτηρισμένη ἀπὸ πρὶν καὶ στὸ πλαίσιο κάποιου χωροταξικοῦ σχεδίου, κτηματολογίου ἢ δασολογίου —ὅπως γίνεται σὲ ὅλες, χωρὶς ἐξαίρεση, τὶς χώρες τοῦ δυτικοῦ καὶ ὄχι μόνο κόσμου— σὲ ἀστική, γεωργικὴ, δασικὴ, δημόσια ἢ ἰδιωτικὴ, βιομηχανικῶν ἢ ἐμπορικῶν χρήσεων κ.λπ., διότι πολὺ ἀπλὰ τέτοια ρυθμιστικὴ καταγραφὴ τῆς γῆς δὲν ὑπάρχει, καὶ (β) τὴν περιφημὴ διάταξη τῶν τεσσάρων στρεμμάτων γιὰ τὴν ὁποία

μιλήσαμε, βάσει τῆς ὁποίας ἂν ἔχεις τέσσερα στρέμματα σὲ οποιοδήποτε σχεδὸν σημεῖο τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας — μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις — μπορεῖς νὰ χτίσεις ἓνα ἢ περισσότερα κτίσματα.

Θὰ ἐπαναλάβουμε κουραστικά ὅτι ἡ δυνατότητα δόμησης ἐκτὸς σχεδίου δὲν ὑπάρχει σὲ καμία ἄλλη εὐνομούμενη χώρα — καὶ αὐτὸ βέβαια κάτι σημαίνει. Στὴ χώρα μας, ἐφόσον διαθέτεις 4 στρέμματα, ὄχι μόνο μπορεῖς νὰ κτίσεις σχεδὸν παντοῦ, ἀλλὰ, μὲ τὶς ἀπειρες παρεκκλίσεις ποὺ κατὰ καιροὺς ἔχουν νομοθετηθεῖ, μπορεῖς σὲ πολλές περιπτώσεις νὰ κτίσεις καὶ σὲ πολὺ μικρότερη ἐπιφάνεια: σὲ 2 στρέμματα, σὲ 1,2 στρέμματα, ἀκόμη καὶ σὲ 750 μέτρα!

Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀπίστευτου αὐτοῦ «μπάχαλου», τὸ ὁποῖο δημιουργήθηκε ἀπὸ τὰ πολλαπλὰ καὶ διαπλεκόμενα συμφέροντα καὶ ἐγινε ἀνεκτὸ ἀπὸ τὴν πολιτεία μὲ αἰτία τὸ περιβόητο «πολιτικὸ κόστος», εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἴσως ἔγκλημα σὲ βάρος τοῦ συνόλου τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου. Αὐτός, χωρὶς μάλιστα νὰ ὑπάρχει ὁδὸς ἐπιστροφῆς, παραδόθηκε ἔτσι ἐντελῶς ἀνυπεράσπιστος στὰ χέρια τῶν βιαστῶν του!

Δὲν μᾶς ἔφθανε ὅμως τὸ συντελούμενο στὸν τόπο μας ἔγκλημα, ἀλλὰ ἀκοῦμε καὶ πράγματα ὅπως: «ἔλα τώρα, καημένε, παντοῦ, στὶς μεσογειακὲς χῶρες, τὰ ἴδια γίνονται». Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερο ψεῦδος. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι στὶς τρεῖς περίπου πρῶτες μεταπολεμικὲς δεκαετίες, τὰ πράγματα, λόγῳ τῆς στεγαστικῆς πίεσης, εἶχαν ξεφύγει καὶ ἐκεῖ. Τόσο στὴ Νότια Γαλλία, ὅσο καὶ στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Ἰσπανία, ἔχουμε κάμποσα δείγματα καταστροφικῆς ὑποβάθμισης ἀκτῶν ἀλλὰ καὶ ἄλλων περιοχῶν

ἀπὸ τὴν ὑπερδύμηση. Ὅμως κάποια στιγμή ἔγινε ἡ ἀποφασιστικὴ στροφή καὶ στὶς τρεῖς χῶρες, αὐτὴ ποὺ μάταια περιμένουμε τόσο καιρὸ νὰ γίνῃ καὶ στὴ χώρα μας. Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἔγινε ἡ στροφή, τὰ ἀστεῖα τελείωσαν! Ἐπειδὴ μάλιστα στὸν τόπο μας μιᾶμε κάθε τόσο ἀπαξιωτικὰ γιὰ τὸ «ἰσπανικὸ μοντέλο», θὰ ἤθελα νὰ πῶ ὅτι ἔτυχε, σχετικὰ πρόσφατα, νὰ περιοδεύσω σὲ μεγάλο τμήμα τῆς Νότιας Ἰσπανίας καὶ τῆς Ἀνδαλουσίας. Ἐμμεῖνα ἀναυδος (καὶ μὲ ἔντονο αἶσθημα ζήλειας, ὁμολογῶ) ἀπὸ τὸν σεβασμὸ στὸ τοπίο καὶ τὸ γενικὸ νοικοκύρεμα τῆς ὑπαίθρου ποὺ συνάντησα: ἀπέραντες ἐκτάσεις παρθένας γῆς ἄριστα διευθετημένες, καὶ κάθε τόσο μικροὶ ἢ μεγαλύτεροι οἰκισμοὶ μέσα σὲ αὐστηρὰ καθορισμένα ὅρια...

Καὶ τὰ ὑπόλοιπα...

Ἐλλεῖπει χρόνου, σταχυολογῶ, ἐλάχιστα μόνο, ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ἀπίστευτα ποὺ συμβαίνουν στὴ χώρα μας σὲ σχέση μὲ τὸ περιβάλλον:

— Ἐξακολουθοῦν νὰ λειτουργοῦν στὴ χώρα μας πολλοὶ παράνομοι «Χῶροι Ἀνεξέλεγκτης Διαθέσεως Ἀποβλήτων» (ἢ ΧΑΔΑ) ποὺ εἶναι χῶροι ὅπου ἀπλὰ τὰ φορτηγὰ ἀδειάζουν τὰ σκουπίδια ὅπως εἶναι, παρὰ τὴ ρητὴ κοινοτικὴ ἀπαγόρευση καὶ τὰ τσουχτερὰ πρόστιμα.

— Παρὰ τίς προειδοποιήσεις τῆς ΕΟΚ, καὶ πάλι, ἐξακολουθεῖ ἡ φοβερὴ ρύπανση ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια λιγνίτη τῆς ΔΕΗ.

— Τὰ ὑπόγεια καὶ τὰ ἐπιφανειακὰ νερὰ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνῶν (οἱ πιὸ γνωστὲς περιπτώσεις εἶναι αὐτὲς τοῦ Ἄσσωποῦ ποταμοῦ καὶ τῆς Κορωνείας λίμνης), ἀλλὰ

και οι βιότοποι και τὰ δάση, ρυπαίνονται ἀπὸ τὴν ἀλόγιστη χρήση φυτοφαρμάκων σὲ εὐρεία κλίμακα και ἀπὸ τὴν τραγικὴ ἀνεπάρκεια τῶν ἐγκαταστάσεων ἐπεξεργασίας τῶν ἀστικῶν και τῶν βιομηχανικῶν ἀποβλήτων στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς χώρας.

— Στὴ χώρα ὑπάρχουν καταγραμμένες πάνω ἀπὸ τετρακόσιες περιοχὲς ποὺ λόγῳ φυσικοῦ κάλλους ἔχουν ἐνταχθεῖ στὸ δίκτυο NATURA. Ἡ ἐπιφάνειά τους καταλαμβάνει συνολικὰ 34.000 περίπου τετραγωνικὰ χιλιόμετρα ἢ τὸ 27% περίπου τῆς ἐπιφάνειας τῆς χώρας (21% γιὰ τὶς χερσαῖες ἐκτάσεις και 6% περίπου γιὰ τὶς θαλάσσιες). Ἀπὸ τὶς τετρακόσιες περιοχὲς, μόνο ὀγδόντα ἐπτὰ ἔχουν ὑπαχθεῖ σὲ κάποιους ὑποτιθέμενους «φορεῖς προστασίας».

— Ὑπολογίζεται ὅτι τὸ 30% περίπου τῶν νεόδμητων κατοικιῶν (τῆς τάξης τῶν 1,5 ὡς 1,7 ἑκατομμυρίων κατοικιῶν) εἶναι εἴτε ἐντελῶς αὐθαίρετες εἴτε χτίστηκαν μὲ σοβαρὲς πολεοδομικὲς παραβάσεις.

— Θὰ θυμίσω ἀκόμη ὅτι σὲ καθημερινὴ βάση παρακολουθοῦμε τὴν κατασπατάληση και τὴν ὑπεράντληση τῶν νερῶν μὲ τὶς χιλιάδες ἀνεξέλεγκτες γεωτρήσεις, τὴ βαθμιαία ἐρημοποίηση τοῦ ἐδάφους, τὴν ἀποξήρανση τῶν βιότοπων και, βέβαια, τὶς ἀδικαιολόγητες φοβερὲς πυρκαγιὲς τῶν δασῶν τῆς χώρας.

Ὑπάρχουν ἐλπίδες;

Ἀπάντηση: ἐλάχιστες.

(1) Ἐλπίδα πρώτη: μερικοὶ εὐαίσθητοποιημένοι ἰδιῶτες ἢ περιβαλλοντικὲς ὀργανώσεις, ἐλάχιστοι φωτισμένοι δῆμαρχοι (μὲ τὶς ἐλπίδες ὅλων πλέον νὰ συγκεντρώνονται

στούς δημάρχους τῆς πρωτεύουσας καί τῆς συμπρωτεύουσας), μερικά ἔντυπα καί τηλεοπτικοί σταθμοί πού ἔχουν καί αὐτοί εὐαίσθητοποιηθεῖ. Παρακολουθοῦν ἤ καταγγέλλουν τὰ ὅσα συμβαίνουν, ἀνήμποροι ὅμως, τίς περισσότερες φορές, νά ἐπέμβουν ἀποτελεσματικά, γιατί ὅλοι αὐτοί μαζί δέν ἔχουν ἀκόμη φθάσει στόν ἀναγκαῖο ὄγκο μιᾶς «κρίσιμης μάζας», τέτοιας πού θά ἦταν σέ θέση νά ἐπιφέρει τίς κοινωνικές ἀνατροπές οἱ ὁποῖες πρέπει κάποτε νά συντελεστοῦν. Ἀσφαλῶς αὐτοί ὅλοι ὁλοένα πληθαίνουν καί ἰσχυροποιῶνται, ἀλλά τὸ θέμα εἶναι ἂν οἱ ρυθμοί τῆς ἰσχυροποίησής τους εἶναι ταχύτεροι ἢ βραδύτεροι ἀπὸ τοὺς ρυθμούς τῆς καταστροφῆς...

(2) Ἑλπίδα δεύτερη: τὸ ἀρμόδιο Ὑπουργεῖο Περιβάλλοντος. Πρέπει νά ποῦμε ἐδῶ ὅτι, ἄσχετα ἀπὸ ὁποιαδήποτε πολιτική τοποθέτηση, ἢ ἐκφρασμένη «εὐαισθησία προθέσεων» — ὄχι ὅμως ἀκόμη ἀποτελεσμάτων — γιὰ περιβαλλοντικά θέματα τῆς σημερινῆς ὑπουργοῦ δέν ἔχει καμιὰ ἀπολύτως σχέση μὲ τὴν ἀθλιότητα τῶν προηγούμενων ἀντίστοιχων διαχειρίσεων καί τῶν δύο βέβαια μεγάλων κομμάτων. Μὲ τὸν πρόσφατο νόμο γιὰ τὴ βιοποικιλότητα, ἡ ὑπουργὸς προσπάθησε κάτι νά διασώσει γιὰ τὴ δόμηση στὶς περιοχὲς NATURA, ὅπως ἡ ἀπαγόρευση τῆς διάσπασης μεγαλύτερων ἐκτάσεων σὲ κομμάτια μικρότερα ἀπὸ 10 στρέμματα. Ὅσοι ὅμως εἶχαν ἤδη γῆπεδα 4 στρεμμάτων θά μπορούν ἀκόμη νά κτίσουν μὲ ὀρισμένους ἔστω περιορισμούς. Πάρθηκαν ἐπίσης μέτρα γιὰ τὴ δημιουργία περιφερειακῶν πάρκων στὰ σύνορα τῶν οἰκισμῶν, γιὰ τὴν προστασία μικρῶν ὑγρότοπων, καθὼς καί κάποια πρόσθετα μέτρα γιὰ τὴ δόμηση σὲ παράκτιες ζῶνες. Μὲ ἓναν ἄλλο νόμο ψηφίστηκαν καί μερικὲς περιο-

ριστικές διατάξεις για την υπερδόμηση στα νησιά.

Όμολογῶ ὅτι πολλοὶ ἐλπίζαμε μέσα μας σὲ δραστικότερα μέτρα ἀπὸ τὴν ὑπουργό, ὅπως π.χ. τὴν καθολικὴν κατάργηση τῆς ἐκτὸς σχεδίου δόμησης. Πρέπει ὅμως νὰ εἶμαστε ρεαλιστές: ὅποιος παρακολούθησε μὲ ποιὸ τρόπο, καὶ ἐνῶ ἡ ὑπουργὸς ἦταν μόνη καὶ χωρὶς εὐρύτερη κυβερνητικὴ στήριξη, ἔπесαν ἐπάνω της γιὰ νὰ τὴν κατασπαράξουν πρῶτοι οἱ βουλευτὲς τοῦ δικοῦ της κόμματος, κατηγορώντας τὴν ὅτι «σκοπώνει τὴν οἰκοδομὴ» ἢ ὅτι «ἀδικεῖ τοὺς φτωχοὺς», θὰ καταλάβει ὅτι τὸ περιβαλλοντικὸ παιχνίδι στὸν τόπο μας εἶναι πλέον χαμένο ὀριστικά: κανεὶς ἀπολύτως πολιτικὸς δὲν θὰ μπορεῖ στὸ μέλλον νὰ θίξει τὸ «κεκτημένο δικαίωμα» τοῦ Νεοέλληνα στὴν ἐκτὸς σχεδίου δόμηση.

(3) Ἐλπίδα ἀπελπισίας: μὲ δεδομένο πλέον ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ μποροῦν νὰ κτίζουν παντοῦ, τουλάχιστον νὰ ἐλέγχεται αὐστηρὰ τὸ τί θὰ κτίζουν, πράγμα ποὺ εἶναι ἀπόλυτα ἐφικτό.

(4) Ἐλπίδα ἀνομολόγητη: λόγῳ τῆς οικονομικῆς κρίσης καὶ τοῦ «στεγνώματος» τῶν τραπεζικῶν δανείων, ἡ διόγκωση τῆς υπερδόμησης στὴν ὑπαιθρο θὰ καθυστερήσει γιὰ κάμποσα χρόνια...

Τὰ αἷτια

Γιατί, ἄραγε, συμβαίνουν ὅλα αὐτὰ στὴ χώρα μας; Μιὰ πρώτη, κάπως ἐπιφανειακὴ, «ἀπάντηση ὑπεκφυγῆς» θὰ ἦταν: αὐτὰ ὅλα συμβαίνουν γιὰ τοὺς ἴδιους ἀκριβῶς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν μποροῦμε νὰ φτιάξουμε σωστὴ παιδεία, σωστὴ δικαιοσύνη, σωστὸ σύστημα ὑγείας, κα-

λύτερο καὶ μικρότερο κράτος, βουλευτὲς μὲ συνείδηση τοῦ «δημοσίου συμφέροντος», ἀνταγωνιστικὴ οἰκονομία, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ αὐτὲς τίς δύσκολες μέρες βρίσκουμε συνεχῶς μπροστὰ μας. Αὐτὰ ὅλα συμβαίνουν γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἐμεῖς ὅλοι ἐπιτρέπουμε ἀκόμη στοὺς συνδικαλιστὲς νὰ ἀποκλίνουν κραυγαλέα ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ θεσμικὸ ρόλο τους, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους στὸν τόπο μας δὲν πάει ποτὲ φυλακὴ κα- νέννας ἀπατεώνας, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους παραγράφεται, μὲ τὸν ἄθλιο τρόπο ποὺ παραγράφεται, ἡ εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους συμβαίνουν στὸν τόπο μας τὰ μύρια ὅσα παρόμοια καὶ ἐξοργιστικά.

Ποιοί, ὅμως, εἶναι τέλος πάντων αὐτοὶ ὅλοι οἱ μυστηριώδεις «ἴδιοι λόγοι»; Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, καὶ παρὰ τὸ πλῆθος τῶν μέχρι σήμερα σοβαρῶν ἢ λιγότερο σοβαρῶν προσεγγίσεων, ἐγὼ τουλάχιστον δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ἀπαντήσω. Κάνω λοιπὸν ἐκκλήση στὸ ἴδρυμα ποὺ μᾶς φιλοξενεῖ ἐδῶ ἀπόψε, νὰ συμβάλλει καὶ αὐτὸ στὶς συλλογικὲς νοητικὲς διαδικασίες ποὺ ξεκίνησαν ἤδη ἀπὸ ἄλλα ἰδρύματα καὶ ὀργανισμούς, μὲ σκοπὸ νὰ ἐρευνηθεῖ τὸ θέμα σὲ βάθος — τὸ μέγιστο ἴσως αὐτὸ θέμα ποὺ καταδυναστεύει τὴ φυλὴ τῶν Ἑλλήνων.

ΚΟΙΝΩΦΕΛΕΣ ΙΔΡΥΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
Λεωφ. Ἀμαλίας 4, 105 57 Ἀθήνα
e-mail: aliakou@kikpe.gr